

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**щодо відновлення української системи освіти на деокупованих
територіях для керівників і педагогічних працівників
закладів загальної середньої освіти**

УДК 37.018.1:373.5(477)
М 54

*Рекомендовано до використання рішенням методичної ради
Державної установи «Український інститут розвитку освіти»
(протокол № 1 від 25 березня 2025 року)*

Упорядник: Сергієнко Всеволод Сергійович, методист відділу змісту освіти Державної установи «Український інститут розвитку освіти»

Редактор: Берендеев Сергій Олександрович, методист відділу змісту освіти Державної установи «Український інститут розвитку освіти»

Рецензенти:

Кінах Неля Володимирівна, завідувач кафедри педагогіки та психології Волинського ІППО, доктор педагогічних наук, професор;

Олійник Андрій Вікторович, директор Комунального закладу «Ліцей № 5 імені Г. Романової» Кам'янської міської ради;

Омельченко Світлана Олександрівна, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Таболіна Людмила Вікторівна, учителька української мови і літератури, зарубіжної літератури Київського ліцею «Educator»; учителька-методистка

Методичні рекомендації містять настанови щодо відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях, вибору форми організації освітнього процесу, організації навчання в умовах воєнного стану, оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, розробки стратегії адаптації освітнього процесу та подолання освітніх втрат. Рекомендації розроблені відповідно до завдання 5.1 Плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки (затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2024 року № 897-р).

Методичні рекомендації щодо відновлення української системи освіти на деокупованих територіях для керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти / В. С. Сергієнко. Київ : ДУ «УІРО», 2025. 16 с.

© Державна установа «Український інститут розвитку освіти», 2025

Вступ

Унаслідок повномасштабного вторгнення російських військ і тимчасової окупації частини території України, здобувачі освіти й педагогічні працівники, які перебували на цих територіях, зазнали негативного впливу від освітньої системи країни-агресора. Російські окупанти знищували українські підручники, змінювали навчальні програми, насаджували ворожу ідеологію та намагалися знищити українську ідентичність. Тому після деокупації територій одним із найважливіших питань стане відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях.

У вересні 2024 року Кабінет Міністрів України ухвалив План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки, який охоплює створення безпечного освітнього середовища, формування мережі закладів освіти, кадрового резерву, системи управління, забезпечення методичними й навчальними матеріалами, відновлення навчання та надолуження освітніх втрат.

Згідно з Порядком формування кадрового резерву працівників для роботи у закладах освіти на деокупованих територіях України визначено перелік окупованих територій: Автономна Республіка Крим, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області, м. Севастополь.

Під час розробки стратегії адаптації освітнього процесу після деокупації необхідно враховувати, що вибір форми організації освітнього процесу передусім залежить від безпекової ситуації в кожному регіоні, населеному пункті та визначатиметься рішенням військово-цивільних адміністрацій.

У статті 9 Закону України «Про освіту» представлено різні форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти:

- інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);

- індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві);
- дуальна.

Під час вибору форми навчання потрібно обов'язково враховувати думку батьків. Це передбачено **статтею 55 Закону України «Про освіту»**, у якій зазначено, що батьки здобувачів освіти мають право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.08.2024 «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» організація освітнього процесу може здійснюватися в таких режимах: очному, дистанційному або змішаному (який поєднує два попередні режими).

Водночас на території Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей (крім тимчасово окупованих територій зазначених областей) здобуття загальної середньої освіти в очній (денній) формі, організовується із застосуванням змішаного навчання на підставі:

- рішення ради оборони області та/або розпорядження керівника відповідної обласної військової адміністрації щодо провадження освітньої діяльності закладами освіти в очній (денній) формі, у тому числі із застосуванням змішаного навчання;
- рішення педагогічної ради закладу освіти щодо провадження освітньої діяльності в очній (денній) формі, у тому числі із застосуванням змішаного навчання, введеного в дію наказом керівника такого закладу.

Заклади освіти, що не відповідають визначеним вимогам, організовують здобуття загальної середньої освіти за дистанційною формою відповідно до Положення про дистанційну форму здобуття повної

загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08 вересня 2020 року № 1115, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року за № 941/35224.

Якщо учні / учениці проживають (перебувають) на тимчасово окупованій території України, вони продовжують здобуття загальної середньої освіти в дистанційних класах або за однією з індивідуальних форм здобуття загальної середньої освіти (у тому числі з використанням технологій дистанційного навчання), визначених Положенням про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2016 року № 8, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03 лютого 2016 року за № 184/28314 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160).

Задля реалізації та зміни певного режиму навчання необхідно дотримуватися вимог Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти. Під час організації освітнього процесу потрібно забезпечити нешкідливі, здорові й безпечні умови здобуття освіти для учнів / учениць, уникаючи їх перевантаження.

Початок навчання в закладі освіти не повинен розпочинатися раніше 8 години. Обраний режим навчання закладом освіти — не пізніше 14 години. Навчання учнів / учениць 1–4 класів повинно бути організовано в першу зміну. Виключення поширюється тільки на учнів / учениць 1–4 класів, які здобувають освіту, перебуваючи за кордоном. Для них допускається організація дистанційної форми навчання в другу зміну, але початок занять має бути не пізніше 16 години.

Щодо тривалості уроків, то безперервна навчальна діяльність учнів / учениць не може перевищувати:

- у 1-му класі — 35 хв;
- у 2–4-х класах — 40 хв;
- у 5–11(12)-х класах — 45 хв.

Звертаємо увагу на те, що частину навчального матеріалу учні / учениці опрацюватимуть у дистанційному форматі навчання, а відповідна кількість тем може бути оптимізована, що призведе до перевантаження здобувачів освіти. Тому тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів / учениць у позанавчальний час не повинна перевищувати:

- **більше 1 години в 3–5 класах;**
- **більше 1,5 години в 6–9 класах;**
- **більше 2 годин в 10–11(12) класах.**

Учням / ученицям 1–2 класів не рекомендуються обов'язкові завдання для самопідготовки в позанавчальний час.

Дистанційна форма навчання може реалізовуватися в синхронному, асинхронному чи змішаному форматі.

Синхронний режим — взаємодія між учителем і учнями / ученицями, коли всі учасники / учасниці одночасно перебувають у вебсередовищі дистанційного навчання (чат, форум, відеоконференції, як-от: Zoom, Votim, Skype, Meet, Teams тощо).

Асинхронний режим — взаємодія між учителем і учнями / ученицями відбувається із затримкою в часі за допомогою електронної платформи, сервісу та інструментів, які схвалила педагогічна рада закладу освіти.

Педагогічні працівники, користуючись академічною свободою, самостійно визначають режим проведення окремих занять. Водночас не менше 30 відсотків навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу освіти, організовується в синхронному режимі, а решта — в асинхронному режимі.

В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру безперервна тривалість занять під час організації дистанційного навчання в синхронному форматі не повинна перевищувати для учнів / учениць:

- 1–2 класів — 2 навчальних заняття по 30 хвилин; 3 — по 20 хвилин;

- 3–4 класів — 2 навчальних заняття по 45 хвилин; 3 — по 30 хвилин; 4 — по 20 хвилин;

- 5–6 класів — 2 навчальних заняття по 45 хвилин; 3 — по 35 хвилин; 4 — по 25 хвилин;

- 7–9 класів — 2 навчальних заняття по 45 хвилин; 3 — по 40 хвилин; 4 — по 30 хвилин; 5 — по 25 хвилин;

- 10–11 класів — 3 навчальних заняття по 45 хвилин; 4 — по 35 хвилин; 5 — по 30 хвилин; 6 — по 25 хвилин.

Організація здобуття освіти за дистанційною формою може здійснюватися для осіб, які:

- не можуть відвідувати навчальні заняття в закладах освіти (у зв'язку зі станом здоров'я, збройним конфліктом, введенням воєнного стану, проживанням (перебуванням) за кордоном (для громадян України), на тимчасово окупованій території України, поширенням епідемій, наслідками природних і техногенних катастроф тощо);

- потребують реалізації індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до їхніх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду (навчання обдарованих дітей, систематичні заняття учнями / ученицями певним видом (видами) спорту та участю у спортивних змаганнях тощо).

Відповідно до вимог Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти безперервна тривалість навчальної діяльності при використанні технічних засобів навчання має становити:

- для учнів / учениць 1 класу — не більше 10 хвилин;
- для учнів / учениць 2–4 класів — не більше 15 хвилин;
- для учнів / учениць 5–7 класів — не більше 20 хвилин;
- для учнів / учениць 8–9 класів — 20–25 хвилин;
- для учнів / учениць 10–11(12) класів на 1-й годині занять — до 30 хвилин, на 2-й годині занять — 20 хвилин;

- при здвоєних навчальних заняттях для учнів / учениць 10–11(12) класів — не більше 25–30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15–20 хвилин на другому навчальному занятті.

Якщо навчання відбувається в дистанційному форматі, то оцінювання результатів навчання учнів / учениць може здійснюватися як очно, так і дистанційно. Для цього використовуються засоби цифрових технологій, відеозв'язку та інструментарій оцінювання, визначений освітньою програмою закладу освіти.

Стратегія адаптації освітнього процесу до різних форм навчання на деокупованих територіях

Під час відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях доцільно розробити стратегію адаптації освітнього процесу до зміни форм і режимів навчання, що дозволить швидко реагувати на різноманітні виклики в умовах виникнення надзвичайних ситуацій та бойових дій. Дотримання певного алгоритму дозволить забезпечити швидкий перехід з одного режиму роботи й навчання на інший та забезпечити його ефективність. Розробляючи відповідну стратегію, варто дотримуватися таких дій:

- 1.** Сформуувати спеціальну команду / робочу групу, до складу якої входитимуть представники адміністрації, учителі, технічний персонал, батьки, представники місцевої громади та громадських організацій. Ця команда / робоча група буде відповідальною за розробку й упровадження стратегії адаптації освітнього процесу. Загальна мета діяльності полягатиме в тому, щоб створити готовий план дій (стратегію), який передбачав би реалізацію в різних ситуаціях (блекаут, пошкодження освітньої інфраструктури, надзвичайна ситуація), забезпечуючи доступність, безпеку та належну якість освіти для всіх учасників освітнього процесу.
- 2.** Провести аналіз поточного стану закладу освіти, урахувавши наявні ресурси, технічну інфраструктуру та рівень готовності вчителів до застосування нових технологій. Це потрібно задля розуміння, які саме форми навчання (очна, дистанційна, змішана) можуть упроваджуватися у вашому регіоні або школі. Варто звернути особливу увагу на матеріальне та програмне забезпечення, яке необхідне для організації дистанційного й змішаного навчання, таке як: доступ до швидкісного інтернету, відповідне обладнання для

вчителів та учнів / учениць (ноутбуки, планшети, різноманітні гаджети).

3. Розробити гнучкий навчальний план, який відобразить різні режими та форми навчання. Під час розподілу годин, визначення курсів за вибором, організації індивідуальних чи групових консультацій доцільно формувати календарно-тематичні плани будь-яких форм навчання, які будуть запроваджені залежно від виду надзвичайної ситуації. Детальніше про гнучкий навчальний план визначено в наступному розділі.
4. Забезпечити моніторинг результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичних інструментів. Для цього потрібно визначити або розробити методи діагностики освітніх втрат, освітніх розривів та відповідну систему оцінювання. Це завдання є доволі складним, оскільки в кожному регіоні, закладі освіти і класі ситуація буде різною, тому запропоновані методи діагностики і моніторингу мають урахувати цю специфіку. Наприклад, можна використати діагностичні тести, які розміщені на вебплатформі «Всеукраїнська школа онлайн». Вони дозволяють не тільки визначити освітні втрати та освітні розриви в навчанні учнів / учениць, але й отримати розгорнутий звіт за результатами тестування з рекомендаціями щодо їх подолання.
5. Використати рекомендації для формування кадрового резерву, які зазначені в Порядку формування кадрового резерву працівників для роботи у закладах освіти на деокупованих територіях України. Також важливо забезпечити навчання для вчителів, зокрема й у процесі роботи, щодо використання онлайн-інструментів, методів дистанційного навчання, діагностування і подолання освітніх втрат і розривів. Наприклад, на період осінніх, зимових, весняних канікул можна організувати навчання для вчителів, яке допоможе їм адаптуватися до роботи під час різних форм навчання. Для цього

доцільно провести опитування серед учителів. У такий спосіб ви зможете визначити, якої саме допомоги потребують працівники вашого колективу, а також будете розуміти, яких фахівців вам потрібно залучити для вирішення цих питань.

6. Забезпечити зворотний зв'язок від учителів, батьків та учнів / учениць з метою налагодження комунікації. Усі учасники освітнього процесу повинні вчасно отримувати чітку інформацію про режими навчання, їхні особливості, зміни в розкладі занять тощо. Для цього можна використовувати такі електронні інструменти, як Teams, Google Classroom, Canva, Moodle та інші. Також для відстеження та інформування про успішність учнів / учениць передбачені електронні системи «Єдина школа» та «Нові знання». Ураховуючи можливість блекауту, а як наслідок — відсутність світла та інтернету, необхідно передбачити друковані версії журналу й альтернативні способи комунікації між учасниками освітнього процесу. Важливо створити об'єктивну систему оцінювання і належного ведення документації, яка відповідатиме різним режимам і формам навчання.
7. Забезпечити потреби учнів / учениць з особливими освітніми потребами і забезпечити доступність до освітніх ресурсів у всіх формах навчання. Для цього необхідно дотримуватися положень, які визначені в Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість учнів / учениць з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, яка визначена цим Порядком, не застосовується. Крім того, заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання учня / учениці з особливими освітніми потребами і у створенні інклюзивного класу.
8. Забезпечити умови для психологічної реабілітації учнів / учениць та вчителів. Повітряні тривоги, ракетні обстріли, стрес від перебування

на підконтрольній ворогу території можуть призвести до емоційного й фізичного виснаження, а також виникнення депресивного стану. Тому під час відновлення навчання важливо пам'ятати, що здоров'я і безпека учасників освітнього процесу має бути пріоритетом. Задля врахування цих аспектів пропонуємо методичні рекомендації «Психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного / післявоєнного стану». Крім того, доцільно вчителям взяти участь у курсах підвищення кваліфікації «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій». Важливо проводити тренування щодо алгоритму дій у разі ввімкнення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення під час надзвичайних ситуацій. Це допоможе учасникам освітнього процесу адаптуватися до подібних ситуацій і зберігати спокій під час їх виникнення.

Подолання освітніх втрат

Унаслідок повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ, бойових дій на території України, пошкодження освітньої інфраструктури та нестачі педагогічних кадрів відбулося зниження якості освіти. Ці фактори вплинули й на загальну успішність учнів / учениць та наявність освітніх втрат і розривів у навчанні.

Для розв'язання цієї проблеми потрібно застосовувати індивідуальний підхід до кожного питання залежно від безпекової ситуації, наслідків ушкодження освітньої інфраструктури, рівня фінансування закладів освіти, кількості учнів / учениць та укомплектованості педагогічного складу, наявної матеріальної бази.

Рекомендуємо скористатися результатами загальнодержавного моніторингу дослідження якості освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану, визначити освітні втрати під час проведення діагностичного тестування і врахувати це при створенні індивідуального календарно-тематичного планування.

На початку навчального року для визначення рівня освітніх втрат і розривів пропонуємо скористатися вебплатформою «Всеукраїнська школа онлайн» (далі — ВШО), де представлено тестові завдання для проведення первинного і вторинного діагностичного тестування з таких навчальних предметів: українська мова та математика для учнів / учениць початкових класів (за основний цикл навчання — 3–4 класи), українська мова для 7–9 класів, математика 5–6 класи, англійська мова 5–6 класи та 7–9 класи, природнича освітня галузь 5–6 класи, біологія 6–8 класи, хімія 7–9 класи, алгебра та геометрія 7–8 класи, географія 6–7 класи та 8–9 класи, історія України 7–8 класи, фізика 7–9 класи.

Особливість зазначеного діагностичного інструментарію полягає в тому, що після його проведення педагоги та учні / учениці отримують розгорнуті звіти, у яких учитель побачить, які прогалини в навчанні з його предмета були виявлені, а учні / учениці отримують рекомендації з

надолуження освітніх втрат із відповідних тем. Крім того, на акаунти учнів / учениць будуть надіслані конкретні покликання на уроки, практичні завдання і освітні матеріали ВШО, які допоможуть подолати освітні втрати та розриви.

Для доступу до цих звітів учителям потрібно створити «Кабінет учителя» на ВШО. Для цього необхідно скористатися «Путівником по Всеукраїнській школі онлайн», який був розроблений методистами Державної установи «Український інститут розвитку освіти». За його допомогою ви дізнаєтесь, як зареєструватися на ВШО, створити «Кабінет учителя», сформулювати потрібні вам класи учнів / учениць, відстежувати їхній прогрес та успішність, як використовувати ВШО для організації дистанційного і змішаного навчання.

Важливо, щоб учителі могли використовувати не тільки вже наявні діагностичні тести, але й створювати власні. Щоб зрозуміти алгоритм створення діагностичних тестів та їхні особливості, можна скористатися відповідною інфографікою.

З метою ефективної організації роботи з учнями / ученицями, які впродовж тривалого періоду не мали доступу до якісного навчання або навчалися не за українськими освітніми програмами, доцільно ознайомитися з Рекомендаціями щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти.

Крім того, проектом «Клуб НУШ» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» було розроблено посібник «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури. Методичні рекомендації та приклади уроків». Для надолуження освітніх втрат можна організовувати мовні табори на час канікул, зокрема літніх. Для цього варто скористатися методичним посібником «Як спланувати та провести мовний табір» і Типовою програмою літнього мовного табору.

Важливо робити кроки не тільки з подолання освітніх втрат і розривів, але намагатися звести до мінімуму можливість появи нових. Необхідно розробити адаптивне і гнучке планування, щоб у разі виникнення надзвичайної ситуації чи зміни форми та режиму навчання, адміністрація закладу освіти й учителі змогли врегулювати освітній процес. Для автоматизації відповідного процесу та зручності в оформленні і підготовці документації доцільно використовувати конструктор навчальних планів і програм, який розроблений проєктом «Навчаємось разом» за підтримки МОН, Державної установи «Український інститут розвитку освіти» і Команди підтримки реформ.

Пропонуємо ознайомитися з детальною інструкцією з використання конструктора навчальних планів та програм, а також зі створення документів за покликаннями:

1. https://toolkit.nushub.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Конструктор_навчальних_програм.pdf
2. https://docs.google.com/document/d/1GesnhtseCswcQs7JQLx25YAHCu_79S_2/edit

Під час створення адаптивного та гнучкого планування необхідно звернути увагу на рекомендації щодо організації програм із надолуження освітніх втрат, які були розроблені МОН та ЮНІСЕФ. Зазначені рекомендації допоможуть оптимізувати освітній процес у закладі освіти.

Для закладів освіти, які через бойові дії або інші причини здійснюють навчання в дистанційному форматі, з метою подолання освітніх втрат і розривів доцільно використовувати різноманітні освітні вебплатформи чи освітні мобільні застосунки.

Для 1–4 класів громадською спілкою «Освіторія» і міжнародною організацією War Child Holland у партнерстві з МОН був розроблений універсальний мобільний застосунок «Вивчаю — не чекаю», який можна використовувати як для очного навчання в школі, так і для дистанційного. Робота в застосунку побудована за принципом мікронавчання та перегляду

пізнавальних відео, а за допомогою інтерактивних навчальних мініігор відбувається закріплення вивченого матеріалу. Усі теми й завдання відповідають українській навчальній програмі НУШ і доречні для дітей, які тимчасово перебувають за кордоном.

Для організації змішаного та дистанційного навчання в 5–11 класах якісним освітнім інструментом є вебплатформа «Всеукраїнська школа онлайн». Станом на 2025 рік на платформі розміщено освітні матеріали з 19 курсів та понад 4 000 уроків, які пропонуємо використовувати для вивчення, повторення і закріплення навчального матеріалу.

На вебплатформі, крім діагностичних тестів, представлені підсумкові тести до кожного уроку, теми і до всього курсу, які значно розширюють діагностичний інструментарій для вчителя. За допомогою функції «Кабінет учителя» є можливість організувати індивідуальну або групову форми роботи з учнями / ученицями, використовуючи функцію «обговорення», та надсилати індивідуальні завдання. Передбачено створення індивідуального навчального графіка з подолання освітніх втрат для класів, а функція «прогрес» надає можливість відслідковувати індивідуальний навчальний поступ учнів / учениць. Також функціонал вебплатформи ВШО дозволяє організувати дослідницьку та проектну роботу. Докладна інформація про ці напрями освітньої діяльності розміщена в посібнику «Використання освітніх онлайн-матеріалів: сучасні підходи й технології Нової української школи», який підготували методисти Державної установи «Український інститут розвитку освіти».